

S. CARDÚS, *BEN EDUCATS: UNA DEFENSA ÚTIL DE LES CONVENCIONS, EL CIVISME I L'AUTORITAT*, BARCELONA, LA CAMPANA, 2003

Després del pròleg de Josep Maria Espinàs, que el 1984 es va atrevir a escriure el primer llibre sobre el tema del civisme, *Aprendre a conviure: Reflexions sobre civilitat*, Cardús ens diu en la introducció del seu llibre que vol parlar de bona educació i civisme des d'una perspectiva diferent del que és habitual. Com a instrument per a una bona entesa però també de canvi social, al servei de la crítica social.

El llibre consta de quatre capítols, un apunt final sobre civilitat i progrés i una selecció d'articles de premsa sobre aquest i altres temes afins. A continua-

ció, farem un comentari dels quatre capítols, conservant-ne els títols, que són prou expressius del contingut.

1. ELOGI DE LES CONVENCIONS

Cardús comença explicitant sense embuts que, per ell, el civisme és, sobretot, una qüestió de convencions socials pràctiques al servei de la bona organització de la convivència. Les convencions, criteris de relació pràctica, fan més fàcil la convivència.

Els valors poden servir de fonament ètic, però li interessa la dimensió pràctica de l'educació cívica. Dedica aquest capítol a posar les convencions en el primer pla de l'educació cívica o bona educació i a diferenciar-la d'altres qualitats que hi estan relacionades.

Per exemple, no es pot identificar totalment ser ben educat amb el fet de ser bona persona. Les crítiques que he llegit sobre aquest llibre destaquen la frase certament dura que «és més fàcil la convivència social momentània amb un malparit ben educat que amb una bona persona maleducada». Parem esment, però, en la paraula *momentània* i en altres distincions que fa l'autor. Certament, en una relació superficial de veïnatge, per exemple, se senten més els efectes d'un maleducat, d'un que es fa notar massa, que crida massa l'atenció. Precisament, «passar desapercebut, no fer nosa significa aprendre a contenir els propis desigs, a no anar per la vida cridant l'atenció, a ser mesurat amb els objectes, amb les idees i amb les persones. En definitiva, a ser respectuós».

Les convencions no són sobre principis: són criteris útils, sovint acords. Si es tracta de fixar l'hora de sopar, no és que hi hagi una bona hora per sopar, però la convenció és posar-s'hi d'acord.

Però de les convencions depenen la relació i la vida social. «En un sentit sociològic, tota la vida social és possible gràcies a l'existència de convencions, i la seva crisi comporta una crisi de la mateixa organització social.»

2. SIGUEM FORMALS

També en aquest capítol segurament—el nuclear i dedicat a l'educació dels comportaments socials— explicita de seguida la idea clau: els comportaments socials són resultat de *condicionaments i aprenentatges externs*; també en són les reaccions espontànies, malgrat que socialment siguin qualificades d'espontànies.

Aquí Cardús carrega contra la moda de l'espontaneïtat, vertadera bèstia negra per a ell. L'espontaneïtat no ve de dins, no ve d'enlloc: ni tan sols existeix. L'expressió d'un sentiment *intern* es fa segons les convencions *externes* que permeten que se'ns entengui.

Quan fallen les convencions, parlem de criaturades, inconsciència... Com la moda, plena d'una naturalitat molt estudiada. L'espontaneïtat autèntica, socialment, seria un desordre, un caos. No es podria reconèixer.

L'espontaneïtat serveix per negar la importància de les determinacions socials en les nostres conductes. El que ens surt de dins (espontani) és el que més s'assembla al que també surt de dins de les altres persones de l'entorn, ja que no surt de dins, sinó que ho hem après. La culpa de la mala educació no és, doncs, com se sol dir, l'*individualisme* i l'egoisme, sinó tot el contrari, el *gregarisme*.

«L'incivisme i la mala educació no és absència d'alguna cosa (alguna educació), sinó una educació feta en un sentit determinat.» Més que buscar culpables, com ara la televisió, hem de fer autocrítica i hem de corregir els errors educatius.

És magnífica l'anàlisi que fa del concepte *domesticar*, que significa 'fer de casa'. Utilitza un passatge d'*El petit príncep* (capítol XXI), on una guineu li demana que la domestiqui. Domesticar és crear lligams afectius al lloc de pertinença. Domesticar crea dependència, una dependència única. «Seràs l'únic al món.» Per domesticar és necessari temps («És el temps que has perdut per la teva rosa, que l'ha feta important») i paciència, entrenament, i calen rutines...

L'exemple que posa Cardús és molt clar: avui no es parla de disciplina, que es vol substituir pel diàleg... Però «és que hi pot haver diàleg sense disciplina?»

Cal revisar, doncs, el paper de les convencions i les formalitats tant en l'educació familiar com en l'escolar.

Finalment, també qüestiona certs plantejaments multiculturalmentals, a la vegada que propugna «fer veure la importància que tenen les convencions per a tothom especialment pels que se senten fora de casa, que no han estat domesticats en el nou país».

3. L'AUTORITAT TRANSPARENT

Després d'una època llarga de revolta contra l'autoritarisme, l'autoritat no està de moda, de manera que és difícil trobar persones amb autoritat. En educació es busquen formes *invisibles* (que no es notin) d'autoritat, com *la motivació* (una altra bèstia negra de Cardús); això, per una banda, impedeix la formació de la voluntat, en evitar els obstacles i els límits, i també impedeix aprendre a exercir l'autoritat i l'obediència.

«L'educació per ser eficaç necessita una autoritat visible, necessita un mestre que guii de manera exemplar, uns pares que sàpiguen dir no i assenyalar límits amb seguretat.»

Resulta molt interessant la comparació de la motivació (en el sentit que li dóna Cardús) amb la publicitat, ja que totes dues utilitzen la seducció. «L'educació que, emmascarant l'autoritat, ha acostumat els nois i les noies a la seducció, tot i creure's de bona fe que seguia una pedagogia antiautoritària, pot haver estat fent feina bruta de la societat de consum.»

4. BEN COMUNICATS

La societat ha canviat, però l'educació no ho ha fet. L'autor analitza les diferències entre la societat d'abans i l'actual. La gran diferència és que la societat actual és *diversa*. Com s'ha d'educar respectant aquesta pluralitat de projectes vitals?

Dins l'escola —diu Cardús— la pluralitat ha de tenir *límits*. Per exemple, ha de garantir el projecte de comunitat nacional: la llengua, la geografia i la història, cultura..., la democràcia. És il·lús pensar que tots els que eduquen es poden posar d'acord..., però han de tenir un límit: la diversitat d'opinions educatives dins de la família, les AMPES, els claustres (necessiten una direcció forta), les administracions diverses i a vegades contradictòries...

L'autor, en un dels seus enginys típics, sap treure partit d'aquesta precarietat convertint-la en estímul. Abans hi havia l'estímul de la *pobresa* material. Quin estímul tenim avui? La força de la *incertesa* o *pobresa moral* pròpia d'una societat diversa.

Després de dir que tenim problemes perquè anem bé —universalització, extensió fins als setze anys, nombre de mestres, integració...— i que això no s'ha de canviar, Cardús recomana revisar les nostres convencions per fer-les clares i transparents i també diu que és necessària una major i més bona *comunicació*. La desorientació, la confusió i la informalitat produïdes per la pluralitat demanen revisar el sistema de comunicació. En el món laboral ja es valoren la capacitat d'orientació i les qualitats formals.

La causa o una de les causes principals del desconcert és la *crisi de la comunicació escolar*. No hi ha una bona comunicació de l'escola amb l'entorn ni tampoc dins de l'escola. Assenyala unes quantes manifestacions: la societat té unes expectatives exagerades sobre el paper (poder) de l'escola, i l'escola no desfà el malentès; l'escola està a la defensiva davant d'un entorn que considera advers; s'hi ha una confusió de responsabilitats entre els participants de l'educació, etc.

Aquesta crisi de la comunicació es deu, en part, a un *pensament confús i a una organització deficient*. Portant aquests criteris a la qüestió de l'educació cívica, la idea seria que hauria de possibilitar tenir *el cap clar*. No tant el contingut sinó la forma del pensament: coherència i sentit comú pràctic. Quant a l'organització, s'ha de buscar un acord entre els interessos diversos dels participants de l'escola: per exemple, en els horaris i els calendaris, ja que no coincideixen els laborals dels pares i els de l'escola, també en la relació pares-professors, i aquí Cardús intenta delimitar les finalitats de les reunions de pares, de les tutories... Però ho intenta fer també en les rutines del funcionament intern del centre. Una cultura de centre més que un ideari o projecte educatiu escrit necessita ser traduïda en *un sistema de normes pràctiques que cal aplicar d'una manera coherent*. Ha estat més fàcil compartir principis que elaborar i fer complir les normes; també revisar el sistema de transmissió d'informació, redactant un *pla de comunicació* (com fan les empreses) entre els diferents elements de la comunitat escolar.

Cal agrair que un sociòleg com Cardús es preocupi per l'educació i faci aportacions que considero molt valuoses. També valoro la seva valentia d'enfrontar-se amb opinions i actituds tan esteses com l'exaltació de l'espontaneïtat, la motivació-seduïció, i la defensa de les convencions, de la disciplina, de l'autoritat. La seva visió de sociòleg, acostumat a l'observació i l'anàlisi de les conductes humanes, sens dubte aporten aire fresc al diagnòstic dels problemes de l'educació. També n'eixampla el camp, fent realitat allò que l'educació és cosa de tots.

No he trobat el llibre de lectura fàcil. O millor dit, potser hi pot haver diferents nivells de lectura. Les anècdotes, exemples, comentaris que alguna vegada poden fer perdre el fil cal dir que animen la lectura i en faciliten la comprensió. Però quan s'intenta explicar el perquè o com actuen les convencions, les formes i la relació d'aquestes amb l'aprenentatge de les conductes socials, potser aquestes explicacions no resulten gaire clares. Segurament hi ha diferents formes d'aprenentatge, sense negar les interpretacions conductistes. El gran Bruner, després de tota una vida dedicada a superar el conductisme, admet que encara no sabem com aprenen els infants i que en tot cas subsisteixen diferents sistemes —conductisme, constructivisme...—, més o menys presents cada un d'ells segons els continguts de què es tracti.

Lluís Busquets